

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
Огранак у Нишу

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈЕЗИК НИШКИХ МЕДИЈА

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности
одржаном 26. децембра 2023. године, на основу рецензија
академика Јасмине Грковић-Мејдор и
академика Александра Ломе

Главни уредник
Љубинко РАДЕНКОВИЋ
дописни члан САНУ

Уредници
проф. др Марина ЈАЊИЋ
проф. др Марина НИКОЛИЋ

БЕОГРАД 2024

ЕТИКА И КОМУНИКАЦИЈА – ГОВОРНИ ПОСТУПЦИ ДИСКРЕДИТОВАЊА У КОМЕНТАРИМА ЧИТАЛАЦА НИШКИХ ОНЛАЈН МЕДИЈА*

Бојана С. Милосављевић**

У раду се сагледавају етички аспекти комуникације, с посебним освртом на говорне поступке дискредитовања у коментарима читалаца нишких медија. Квалитативном анализом коментара издвојени су најдоминантнији говорни поступци дискредитовања – емфатичко изражавање негативних оцена и ставова, драматично представљање ситуације, оптуживање, осуђивање, критиковање кроз поучавање, као и исмевање. Закључци су следећи. Представљеним говорним поступцима дискредитује се друштвено-политичка слика Ниша креирана у медијима. Примарни циљ дискредитовања није само повређивање другог а већ остварење и неких других циљева когнитивне природе, а агресија је само средство путем којег се то постиже.

Кључне речи: етика, комуникација, вербална агресија, говорна стратегија дискредитовања, говорни поступци, онлајн коментари, нишки медији

Комуникација на интернету саставни је део живота савременог човека. И поред свих добрих страна које комуникација на интернету има, на овај нови вид комуникације сенку баца могућност говорника да се у виртуелном свету подвоји, да се остварује у два вида, као лице и наличје. Или, како је то Г. Н. Трофимова рекла, „в виртуалном мире личность надевает маску, которая облегчает процесс коммуникации, снимает психологические барьеры, высвобождает творческое „я“ [...] при этом человек, надевший виртуальную маску, становится более агрессивным, оказывается настроен более негативно“ (Трофимова 2000: 175, према Стексова 2013). У томе, како неки сматрају, лежи деформација и дегенерација јавне комуникације, те се

* Рад је настао у оквиру пројекта *Говорни и стандардни језик јавне комуникације у Нишу* САНУ (бр. 0-25-20), координатор: дописни члан САНУ Љубинко Раденковић, руководиоца: проф. др Марина Јањић.

** bojana.milosavljevic@uf.bg.ac.rs

руше традиционалне вредности, мења се свест о традиционалном моралу и друштво се ослобађа социјално-моралних стега (Duskaeva 2022: XI).

Интересовање науке за насиље које се испољава језиком уопште нарочито је појачано последњих деценија 20. века када су се различитим законима и институцијама почела уређивати правила јавне комуникације и јавног информисања стављајући посебан акценат на поштовање људских права. Разумљиво је стога што велики број научних радова који се бави овом темом потиче из области политикологије, социологије, криминологије, журналистике и комуникологије. Занимање за овај језички феномен, који се у литератури доводи у везу и са другим феноменима термилошки означеним као језик мржње, говор мржње, политички некоректан језик, дискриминаторни језик, језичко насиље, насилна комуникација итд., налазимо и међу лингвистима. Истина, више је истраживања о томе у иностраној лингвистици него код нас, али свакако се о овом проблему и у нашој литератури прилично говори, ако не директно, а оно индиректно, и то дотичући се теме вербалног насиља преко језичких процеса експресивизације, пејоративизације, жаргонизације, вулгаризације (нпр. Ристић 2004; Јовановић 2018; Bugarski 2006), затим преко описа посебних језичких слојева као што су псовке и опсцена лексика у језику (Savić, Mitro 1996; Богдановић 1998; Марковић 2017), па преко појмова родно сензитивног језика и феминизације у језику (Пипер 2016) и др. С друге стране, и у истраживањима језика интернета (фејсбука, твитера, инстаграма, јутјуба) у светлу активних језичких тенденција (нпр. глобализације) неминовно је било дотаћи се и етике и комуникације (нпр. Јањић, Чутура 2014), односно промена у језику које се (најчешће негативно) одражавају на језик и јавну комуникацију, тј. говорну културу (нпр. Драгићевић 2020, Милосављевић 2021).

Вербална агресија, као што видимо, широко захвата поље етичке компоненте комуникације, што јасно говори да је овај језички феномен сложене природе. Сложене је природе, између осталог, како то закључује Ј. Шчербинина, што се не појављује у једној говорној форми и што се може рашчитавати у говорима различите илокутивне снаге (Шчербинина 2012: 12). Изучаваоци је стога на различите начине и одређују, па се под вербалном агресијом у појмовном смислу подразумева и изражавање негативног и критичког става према другоме (Апресјан 2003), некооперативност у комуникацији, кршење комуникативног бонтона, антидијалог, говор мржње, употреба неприкладних језичких средстава и др., и то с намером да се адресат увреди, емотивно повреди, омаловажи, понизи, односно да се дискредитује, а да говорник над њим стекне моћ, превласт, контролу и сл. (Шчербинина 2012: 13). Вербална агресија се, како налазимо у консултованој иностраној лингвистичкој литератури, најчешће истраживала с три аспекта, и то истраживањем говорних стратегија и поступака у испољавању вербалне агресије, затим истраживањем говорних жанрова у којима се вербална агресија појављује и описивањем способности вербалне агресије да се испољи на свим језичким

нивоима (Фаломкина 2020: 102). Тако налазимо да су доминантне две говорне стратегије у испољавању вербалне агресије – стратегија дискредитовања другог и стратегија нападања другог, које даље у себе укључују различите говорне поступке, односно тактике (Егорова 2015: 70). Од говорних жанрова, вређање је, како истраживачи истичу, најраспрострањенији жанр, и самим тим налази се у центру жанровског поља вербалне агресије, али ту су још и претња, груби захтев, груби одговор, затим прекор, оптужба, примедба, ругање, клевета, сплетке, оговарање и др. (Шербинина 2012: 218; Анђелић Николенчић и др. 2014). Истраживања такође показују да се вербална агресија може испољавати на свим језичким нивоима – прозодијско-интонацијским, лексичким, граматичким, синтаксичким и графичким средствима (Будко 2016). Но, сваки од ова три аспекта истраживања вербалне агресије, у извесном смислу дотиче се и друга два аспекта.

Отуда су предмет нашег истраживања били управо етички аспекти комуникације у нишким онлајн медијима, с посебним освртом на вербалну агресију, и то у коментарима читалаца који прате текстове на интернет порталима нишких медија. Узели смо у разматрање поменуте коментаре из следећих разлога.

Коментари читалаца на интернету, иако се разликују од текста који прате и по форми и по стилу и по начину постанка и по сврси постојања, део су жанровског система партиципативног новинарског текста (Kleut 2021: 28). То се приликом истраживања медијског дискурса у ширем смислу не би требало занемарити. Посебно се не би требало занемарити када се истражује етичка компонента комуникације на интернету јер остављање коментара, иако подлеже цензури, будући да интернет портали прописују своја правила коришћења, читаоцима представља и велики етички изазов и провокацију. Такође, треба напоменути да се коментари читалаца називају коментари, али са коментаром као новинарским жанром немају сличности. Према сврси, слични су пре свега писмима читалаца, односно рубрикама означеним као лични ставови, реаговања читалаца и сл. Та реаговања су најчешће негативна и изричу се на начин својствен насилној комуникацији.

Сходно наведеном, у овом раду желели смо да сагледамо како се у коментарима читалаца нишких онлајн медија остварује говорна стратегија дискредитовања, као једне од основних стратегија у испољавању вербалне агресије, те је основни истраживачки задатак био издвајање и описивање говорних поступака у оквиру поменуте стратегије.

Корпус за наше истраживање чини сто двадесет и седам коментара читалаца којима се као пратећим текстовима коментарише садржај четрдесет и два новинска текста објављена на интернет порталима *Нишких вести* и *Јужних вести*, и то у периоду од септембра до новембра 2022. г.¹ Тек-

¹ У раду ћемо илустрације из корпуса наводити онако како су дате у самом тексту коментара. Нећемо их усклађивати ни са правописом ни са књижевнојезичком нормом српског језика јер сва језичка, граfiјска и правописна одступања значајна су за нашу анализу. Да не

стови су на новинским интернет порталима објављени у рубрикама означеним као друштво, политика и економија. Међу прикупљеним коментарима највише је оних који се тичу личности и догађаја којих се сам новински текст садржајно и тиче, а то су актуелне јавне личности, пре свега актуелни (локални) политичари, али и сви представници власти. Неколико пак коментара односи се на коментаре других читалаца.

Будући да су текстови коментара интегрални део оног новинског чланка који прате, те да кодирање његовог значења и интенционалног смисла зависи од познавања ситуационог контекста (друштвено-политичких и др. прилика), нужно је зато било у анализу коментара укључити и тај изванјезички оквир, тј. екстерни контекст настајања коментара. У том смислу за истраживање овога типа најпогоднија је била квалитативна анализа медијског дискурса, а за јединицу анализе узимали смо коментар заједно са текстом који га је иницирао. Теоријски смо се ослањали на истраживања која се баве језиком и комуникацијом у семантичко-прагматичком смислу, а пре свега смо се ослањали на она која у фокусу занимања имају медије, етичке аспекте комуникације, вербалну агресију и комуникативне стратегије (Duskaeva 2022; Щербинина а 2012; Егорова 2015 и др.).

Резултати истраживања и анализа

Наша анализа коментара читалаца нишких онлајн медија показала је да су скоро сви коментари негативни и да се њима дискредитује друштвено-политичка слика града Ниша, где под градом Нишем не подразумевамо само његову инфраструктуру (градску, образовну, саобраћајну, производну итд.) него и све оне који управљају њиме. Дискредитовање, као нарушавање нечијег угледа, умањивања значаја нечега, важности итд., остварује се посредством неколико говорних поступака. Но, нису сви у истој мери заступљени, а према нашој процени, најзаступљенији су говорни поступци које ми овде представљамо као:

1. поступак емфатичког изражавања негативних оцена и ставова
2. поступак драматичног представљања ситуације
3. поступак оптуживања
4. поступак осуђивања
5. поступак критиковања кроз поучавање и
6. поступак исмевања.

Сваки наведени говорни поступак посматраћемо засебно, али напомињемо да се они међусобно прожимају и да су међусобно условљени. Из саме анализе видеће се да их је понекад тешко потпуно раздвојити.

Кренимо редом.

бисмо оптерећивали текст многобројним парентезама, нећемо наводити детаљније податке о преузетим примерима из корпуса будући да је корпус, дат у Изворима на крају рада, електронски претражив свим потенцијалним истраживачима електронским претрагама.

Емфатичко изражавање негативних оцена и ставова

У комуникацији изрицање негативне оцене и негативног става, само по себи, не мора бити агресивно. Агресивним га може чинити извесна доза отворености, експлицитности, као и поступак емфатичног појачавања. У коментарима читалаца онлајн медија налазимо управо такве изразе – изразе којима се отворено изражава став неслагања, неодобравања, неприхватања и сл. Различитим звуковним, синтаксичким и стилистичким поступцима илокутивно се ојачавају како би били подесни за изражавање говорничковог става ниподаштавања, омаловажавања или неуважавања. Илустрације емфатичког изражавања негативних оцена и ставова препознајемо, рецимо, у коментару читаоца који гласи овако: *Jadna im je ova odbrana ovog nakaradnog projekta usvojenog 2014. čija realizacija kreće skoro deceniju kasnije*, а који прати текст с насловом *Elektromreža Srbije odgovara stanovnicima Brzog Broda: Nije postignut dogovor o prekidanju radova na izgradnji dalekovoda!* Ефекат емфатичког говора постигнут је употребом узвичног изрза *јадан им је (јројекат)* са значењем 'шта им вреди (пројекат)', потом употребом лексике негативне квалификативне семантике какав је придев *накарадан*, али и анафорском употребом заменице *овај* у синтагми *ова одбрана овог накардног јројекта*. И иронични коментар *E jadni mi kad treba funkcionirama vodič za lepo ponašanje*, дат уз текст с насловом *Novi Etički kodeks treba da "nauči" funkcionere kako da se ponašaju, u Nišu još na čekanju*, као и коментар читаоца *Stvarno je smejurija ovo nema nigde*, а који прати текст под насловом *Godinu dana od slučaja "stan za zeta" - epilog samo opomena Agencije za gradonačelnicu Niša*, можемо тумачити на дати начин – као отворене, емфатичке изразе негативних оцена и ставова.

За изразе овог типа карактеристично је то да се заснивају на различитим негативним осећањима – на осећањима неверице, чуђења, изненађености, самосажалења, жаљења, презирања и др. Врло речит у овом смислу је и коментар *Sve toj do tojega. Fuj!*, уз текст с насловом *Po prvi put u Nišu sastanak četiri gradonačelnika najvećih gradova u Srbiji*, који садржи узвик *фуж*, узвик којим се у српском језику најексплицитније изражава управо осећање презира, гађења, одвратности и сл.

Ове негативне оцене и ставове агресивним чини, наравно, то што се испољавају, како смо рекли, отворено, без задршке, што нарочито потврђује употреба експресивне лексике увредљиве садржине којом се квалификују особе и њихови поступци. У нашој грађи тако налазимо квалификације за власт и представнике власти као што су *мајстори лажних обећања, партијски кадрови, грађевинска мафија, земљишно-грађевинска мафија, бејтон мафија, најгори могући, неспособни, лажови, манипулатори* и др. Поступци власти се оцењују као *машинације, оптимачина, безобразлук, јавна љачка грађана*, затим као *нерад, јавашлук, незнање, бахитост* и сл., јер власти *бацају љаре, све расипурају и уништавају, фингирају љостојање независних и несипраначких љела, замајавају народ, краду, дају љаре за љоли-*

ишички оисџанак, ирисвајају, корисџе се социјалним итриковима, ухлебљују велики број иолиџичких ирелеџача, неодговорно руше, ипроше народне иаре, луџају казне и др.

Међутим, ове негативне оцене и ставови не испољавају се само отворено, изричито, него се то чини и на неконтролисан начин. Представљају емоционалне изливе, мешавине осећања. О тој мешавини негативних осећања нарочито сведочи један од коментара читалаца поводом текста с насловом: *Godinu dana od slučaja "stan za zeta" - epilog samo opomena Agencije za gradonačelnicu Niša*. У том коментару, како се може из приложеног видети, читалац градацијски ниже један за другим синониме којима жели описати хаотичност својих емоција које је изазвао садржај новинског текста. Коментар дословце гласи овако:

NEVEROVATNO : Prilog.

Znacenje: ono u sta je tesko poverovati.

Sinonimi: neshvatljivo, nobično, veoma čudno, za ne poverovati, nemoguće, nije nego, nije valjda, hajde, ajde, ma nemoj, možeš misliti , ...

Gospodja, koja sve živo zna,u sve živo se razume,u sve živo se mesa,o svemu je obavestena, gle cuda : "...u dopisu Agenciji navela da nije znala da je zet konkurisao za stan..." ?

NEVEROVATNOOO

Но, овакве коментаре много више агресивним чини чињеница да се испољавање негативног става намерно, свесно не контролише и не своди на одређену, пристojну меру. Један од показатеља да је реч о намерној емфазии² јесте употреба верзала у писању, као и удвојено писање појединих гласова какво налазимо у речи NEVEROVATNOOOO, а који се у бонтону на интернету сматрају неприхватљивим јер се на тај начин симулира викање.³

Да су аутори коментара свесни тога да би негативна осећања могли контролисати, да то заиста и желе, показује донекле наредни пример у којем аутор изражавање негативних оцена прекида метакоментаром *ћуџаћу*, у значењу 'нећу даље ништа рећи'. Међутим, мора се констатовати, а како се и види из наставка коментара, да ту није заиста крај изражавању негативних ставова и осећања:

НАСЛОВ ТЕКСТА: Arheološkom nalazištu Medijana „Ginisovo“ priznanje za nedostupnost turistima

² За емфазу К. Багић каже да је говорна усиљеност, кићеност (Багић 2012: 94).

³ Иначе, маркирање (емфатичког) говора на графолошком нивоу кроз типографију (различиту величину и врсту слова и др.), интерпункцију и правопис врло је често у коментарима читалаца онлајн медија, што ће се видети и у другим текстовима коментара које ми овде приказујемо, те представља један од графостилистичких поступака који свакако заслужује да се истражује у језику онлајн медија, односно да се о графостилизацији говори као о засебном говорном поступку у контексту етике и комуникације. Ми, међутим, на графостилизацију и на графостилеме овом приликом, због концепције рада и ограниченог простора, само указујемо, без детаљније анализе.

КОМЕНТАР: Zalosno, jako zosno!!! Da nijeedan tako lepi muzej ne mozemodaiskoristimo u turisticke svrhe,pato je tacno da se, cutacu, , neka gradonacelnica svemoguca vidi i resi taj proble. (neka se ugleda na sefa,on radi i ne stize,samo malo da se ugleda i da ga pritome zamoli za parice da se to resi.

Драматично представљање ситуације

Будући да емфатичко изражавање говор чини живљим, упечатљивијим, овај поступак у тесној је вези са говорним поступком који ми овде називамо поступак драматичног представљања ситуације. Њиме се одређеном догађају или ситуацији приписује извесна озбиљност, тежина, напетост, што догађај или ситуацију чини проблемском, конфликтном, тј. драматичном. Дато стање ствари, из угла аутора коментара, због своје алармантности, захтева већу позорност јавности. Отуда се аутори коментара служе различитим језичким и стилским средствима како би читаоцима што уверљивије указали на важност проблема, на његове истинске корене, изворе, као и на последице које одатле проистичу. Проблемска ситуација се пластично представља контрастирањем, супротстављањем одређених чињеница, успостављањем опозиција, указивањем на извесне опречности, нелогичности, ироничним, хиперболичним и метафоричким говорењем о узроцима и последицама итд. Такав је, рекли бисмо, коментар једног читаоца о реконструисаној фонтани у једном градском парку, а који гласи овако – Fontana је totalno beskorisna! Ljudi ne mogu da stanu i normalno piju vodu jer su cesme previse niske cak i za decu! Da bi pili, sipali vodu morate dobro da se pomucite i iz cucnja to uradite! Fontana једино добро sluзи deci која се прскају, играју и купају у нjoj! Како видимо из коментара, нефункционалност фонтане представља се кроз врло живу слику физичког мучења грађана приликом испијања воде из фонтане – пије се вода чучећи, док се њена сврсисходност види само у погодности да се деца њоме забављају прскајући се уместо да јoj је сврха напајање људи водом.

Поступак драматичног представљања ситуације препознаје се и по дијалогизацији, којом се симулира разговор, дискусија, расправа, препирка и сл. Јавност се апострофира, баш као у коментару – *A šta ste vi "Narode moj..." ocekivali da zet vrati stan,da Sotirovska ponudi ostavku??*, док се проблемска ситуација објашњава и предочава ироничним, хиперболичним и метафоричким описом: *Pa te silne agencije, komisije i tela su njihovi i nisu tu, a nemaju ni ingerencije, da ih hapse nego da fingiraju postojanje nezavisnih i nestranačkih tela i zamajavaju narod!!Pa zato nas i Evropa neće što smo bleferi trudimo se da izvrđamo svaki zakon jer kod nas важи правило да је закон ту да би се kršio!*

Циљ оваквих коментара је освешћивати друге – чинити да постану свесни проблема, правог стања ствари. У том смислу вредан је помена коментар у коме аутор апострофира јавност управо на тај начин – *Ljudi ,,prosvestite se!!!! Pa ova g-đa gradonačelnica плаћа 54.000 eura за одржавање*

fontana.!! ... Ovolike pare za par fontana koje i ovako rade po 30-tak dana u godini, koji prati текст Radovi na rekonstrukciji fontane u centru Niša, 6,5 miliona dinara za održavanje.

У коментарима овога типа јавности се углавном скреће пажња на одређени проблем у друштву. Према нашој прикупљеној грађи, ти проблеми се тичу нестручности у извођењу грађевинских радова у граду, некоректног, неетичког понашања појединаца и одређених друштвених група, нерационалног и ненаменског трошења градског новца од стране власти итд. Међутим, поступком драматичног представљања ситуације аутори се служе и онда када желе да покажу да су датом ситуацијом оштећени не само они сами, него и други, нарочито они из тзв. рањивих друштвених група у чију заштиту треба стати, као што су деца, стари, незапослени (родитељи), запослени у приватном сектору, у саобраћају пешаци, прост обичан народ и др. Неки од тих коментара који имају улогу наводне заштите другог препознајемо у следећим примерима из наше грађе – *Svuda kablovo idu ispod zemlje a jedino kroz ovo naselje iznad zemlje. Jesu li gradjani, deca iz tog naselja manje vredni // to se parkiraju na trotoarima kao da im je tatkovina, pesaci idu putem, i nikom nista, saobraćaj nula u golemo selo Leskovac // Vi prosvetari išli ste sa porodicama na more. Kako kad su vam Male plate? Kome da štrajkuju roditelji koji su ostali bez posla a moraju da školuju i opremaju decu? kome da štrajkuje visoko obrazovani kadar koji radi u privatnom sektoru u struci a prijavljen je na minimalac i ne plaća mu se ni prekovremen rad ni subote? Sram vas bilo prosvetari, na račun dece štrajkujete. Nikada prosvetari nisu bili bogati društveni sloj, ali su UVEK predstavljali svojim manirima, stilom društvu elitu.*

С друге стране, драматичан опис стања ствари ради указивања на одређени проблем, може бити праћен и поступком оптуживања некога да је одговоран за то. Рецимо, у последње наведеном коментару можемо препознати да се запослени у просвети оптужују за недолично и неодговорно понашање. Недолично је јер не одражава понашање друштвене елите, према виђењу аутора коментара, а неодговорно је јер се штрајкује на штету образовања деце.

Стога, о самом поступку оптуживања рећи ћемо нешто више у наредним редовима.

Оптуживање

Оптуживање некога и приписивање одговорности и кривице некоме за рђав, лош поступак, за недопустив, неморалан или противзаконит чин, дело, преступ и сл. у коментарима читалаца онлајн медија може се чинити имплицитно (алузијама, иронијом и др.). На пример, поводом текста о реконструисању фонтане, коментар једног читаоца гласи овако: *He ĩroĳe ni godinu dana, a ne radi, leĳa TEZGA, SWAKA ĆAST.* Коментар садржи метафору *leĳa ĳezga* и иронично честитање *Svaka Ćasĳiĳ.* На основу тога ишчитава се следеће – аутор коментара сматра да су за нефункционисање

фонтане криви они који су били задужени за њену реконструкцију јер су, зарад свог профита, посао око реконструисања лоше обавили. То имплицитно оптуживање оних на које се коментар односи додатно потврђује и то што су верзалом написане саме речи *иџезга* и израз *свака часӣ*.

Експлицитнији вид оптуживања некога за одређена 'недела', а која се у политичком дискурсу називају афере, уочавамо у наредном коментару читаоца поводом текста с насловом *Godinu dana od slučaja «stan za zeta» - epilog samo o pomena Agencije za gradonačelnicu Niša*, а који гласи овако:

- Afere za koje znamo
- posao za muža u Eps
- posao za muža u Poštansku stedionicu
- slupala sluzbeni auto
- ostavka direktora medijane
- ostavka direktora vodovoda
- ostavka većnika za sport
- ostavke pomocnika
- ostavka direktorke Ton-a
- ostavka načelnika komunalne policije
- vredja svoje kolege novinare
- tajni investitori
- zetu stan.
- oko sokolovo
- poskupljenja prevoz,voda, imovina i djub

Као што се примећује, цео коментар читаоца састоји се од таксативног набрајања тзв. афера личности о којој се у новинском тексту говори. Оно што овај текст коментара са експлицитно изреченим оптужбама чини додатно агресивним јесте и сам тај поступак таксативног набрајања. У њему се препознају изричитост и директност као елементи насртљивог и нападачког говора које, свакако, сугестивно делује на онога ко чита такав коментар.

И текст с насловом *Zajedno Niš: Zahtevamo da se radnicima JKP „Tržnica“ Niš HITNO isplate zarade* праћен је коментаром у којем се градске власти експлицитно оптужују за рушење локала, одузимање прихода и имовине, за неуређивање капије и др. – *Grad je neodgovorno srusio lokale i „Cvetnu pijacu“ oduzevsu prihode i imovinu JKP Trznici. Uredjenje Beogradske kapije na Tvrdjavi je jos u domenu maste – EX NEZNANJE !*

Такође, и испод текста с насловом *Katastarska agonija: Nišlijama zemlja i kuća prepisana nepoznatim ljudima, 10 godina uzaludno dokazuju vlasništvo* један од коментара садржи оптужбе да катастар кривотвори земљишне књиге – *Katastar je država u državi! Partijski kadrovi, godinama unazad primaju platu a knjige krivotvorene! Niko odgovoran!*

Осуђивање и прекоревање

Заједно са оптуживањем, јавља се и говорни поступак осуђивања и прекоревања. Осуђивање и прекоревање у онлајн коментарима читалаца најчешће се чини изразима прекора *Срам вас било*, *Студијте се*, *Како вас није срамота* или се одређена (проблемска) ситуација квалификује као *Срамота*. Илустрације из нашег корпуса су следеће: *Kako vas nije sramota da se hvalite javnom pljačkom građana Niša // Sramota je da iznad dečijeg igrališta bude dalekovod // Sramota da nemoze biti veka // Velika sramota da u tolikom parku nema ni jedne funkcionalne cesme a da ne pricam o ostatku dela kod te iste fontane koje je takodje ruglo a ostalo je bez ikakve rekonstrukcije pa se prikazuje samo slika fontane a ono sta se nalazi oko nje nema nigde! S R A M O T A!!!! // Otpustite visak , omogucite parking kupcima i zakupcima SRAM VAS BILO...*

Критиковање као поучавање другог

У нашој грађи издвајају се и коментари који садрже критике и замерке читалаца у вези с оним што се у новинском тексту износи као информација. Специфичност тих критика огледа се у томе што имају интенцију наводног (моралног) поучавања другог. Препознају се такође по поступку таксативног набрајања онога што није требало чинити, као и по давању предлога и савета како и шта треба чинити или је требало чинити и сл. И, као што смо и напоменули раније, управо у том поступку таксативног набрајања препознају се изричитост и директност као елементи насртљивог говора, али и у очигледном призвуку ироничног говора будући да се кроз давање предлога, савета, поука и сл. заправо изричу јавне критике. Илустративан за то нам је коментар уз текст с насловом *Grad traži partnera za izgradnju sajamskog prostora*. Коментар читаоца најпре садржи ироничну опаску *Sve si obezbedila samo ti sajamski prostor fali*, а потом се ређају наводне саветодавне поуке – *Bolje da si organizovala deponiju po evropskim standardima za smeće i omogućila reciklažu. Da si napravila kanalizacione odvođe za kišnicu, da si sredila prigradska naselja u kojima nema nijednog kontejnera, udaviće se Nišlije u smeće.*

Текст са насловом *VUČKOVIĆ: Palilula nije najbrojnija, ali je sa najvećim problemima* један читалац коментарише на следећи начин – *Pa da krenemo redom: Staro groblje da se nacionalizuje, da se unutra asfaltira, postave klupe i korpe za đubre, da se završe sve ograde oko groblja, da se zaposle čuvari, da se vrati Pop, i ono najbitnije DA SE ZABRANI LJUDIMA ULAZAK SA PSIMA (životinjama)*. Као што се ишчитава из коментара, читалац врло експлицитно и директно нуди решења проблема о којима се у тексту говори, а који се и самим насловом тематизују. Писање верзалом посебно доприноси томе да се коментар окарактерише као коментар агресивног карактера.

На исти начин можемо тумачити и коментар на текст с насловом *Radovi na rekonstrukciji fontane u centru Niša, 6,5 miliona dinara za održavanje*. Тај

коментар гласи овако – *Da ste zaposlili majstor Mitu I majstor Zokija, I platili direktno njihove plate, mnogo jeftinije biste prošli, a Fontaine bi takodje radile, a majstori bi mogli da poprave I odrzavaju druge stvari. Ali onda ne bi bilo za mrs. Ali Vi niste tu da domacinski gazdujete gradom.* Овај коментар, како показују иронијне, саркастичне констатације *Ali onda ne bi bilo za mrs. Ali Vi niste tu da domacinski gazdujete gradom*, прилично је и хумористичан.

Исмевање

Хумор у коментарима читалаца доста је чест, што нимало не чуди. Према истраживачима медијске лингвистике, основно обележје комуникације на интернету управо је хумор – о свему се говори кроз хумор (Duskaeva 2022: XI). Међутим, тај хумор је неретко и агресиван. Саркастичан је и циничан. Њиме се подсмехује, руга, вређа. Такође је и један од механизма друштвеног критицизма.⁴

Према увиду у наш корпус коментара читалаца онлајн медија, највише је оних хумористичних коментара који ругањем, подсмевањем појединцу имају за циљ не само да дискредитују саму ту личност на коју се коментар односи него и да изразе критику друштвене стварности. Ево једног таквог коментара:

НАСЛОВ ТЕКСТА: Sotirovski: U toku izmeštanje kablova, za mesec dana počinjaе asfaltiranje ulice Vojvode Putnika

КОМЕНТАР ЧИТАОЦА: Предлажем да обзиром на огроман труд, самопрегоран рад у реконструкцији улице без јасног пројекта без табле о извођачу радова, тачним роковима изградње, огромној, претераној размажености грађана улица добије нов назив Булевар Сотировска!

Но, читаоци онлајн нишких медија посебно су били духовити поводом текста с насловом: *Godinu dana od slučaja “stan za zeta” - epilog samo opomena Agencije za gradonačelnicu Niša.* Уз овај текст забележен је велик број коментара, а приличан број њих представља духовите опаске:

КОМЕНТАР ЧИТАОЦА (1): Nije bila obavestena. Da joj nije Kostunica rođjak?

КОМЕНТАР ЧИТАОЦА (2): Da pravimo Smiljka i Mileta Ilica od blata kad vidimo ko sad vodi grad.Samo jedna rec je dovoljna NESPOSOBNA

КОМЕНТАР ЧИТАОЦА (3): Nije znala be!

КОМЕНТАР ЧИТАОЦА (4): Oranž sakoić da se ne vidi crvenilo lica. Svaka njoj čast, takve tašte nema niko.

Из ових илустрација јасно се види да се хумором у коментарима читалаца критикује на првом месту политичка сфера друштвене стварности. Критикују се и друге области друштва, али, према ономе што налази-

⁴ Занимљива су запажања М. Јањић о иронији, сарказму и цинизму у вези са језичким изразом Нишлија у условима пандемије ковида 19, као и запажања М. Ивановић Баришић у вези са хумором у телефонским порукама у време пандемије ковида 19, те читаоце упућујемо на радове ових аутора. В. Јањић 2022: 57–59; Ивановић Баришић 2022: 239.

надимцима *Бане Банана, Неша Гуска, Аџко Бакља*, обраћање на *џи* и др.), али нема директног чина вређања, где при експлицитном упућивању увреда подразумевамо исказе типа *Ти си лажов! Ти си сџока!* и сл. Објашњење за то налазимо у чињеници да је вређање као говорни чин карактеристично за усмену комуникацију и за комуникацију лицем у лице. Коментари читалаца пак представљају вид писане комуникације која се одвија посредством дигиталних технологија и ни у ком случају не одражава разговор онога који упућује увреде и онога коме су оне и упућене чак ни онда када се у неким коментарима апострофира особа на коју се коментар односи и подражава директна комуникација са њом, као што то илуструје наредни наш пример:

НАСЛОВ ТЕКСТА: GO ZAJEDNO Niš: Za niške naprednjake na vlasti i zaprašivanje protiv komaraca je komplikovan posao

КОМЕНТАР ЧИТАОЦА: Diniću, grad je prepun komaraca, onih tigrastih, oni nisu kao obični pa ih ima i sada „kad im vreme nije“. Zato zaprašuju sada i neka zaprašuju. Pi obavesti komarce da se povuku. Do tada – ne svirkaj po mnogo.

Из тог разлога сматрамо да се овде може говорити само о индиректном вређању и упућивању увреда, које се може рашчитавати из свих овде наведених говорних поступака. Директно вређање могло би се наћи у дискусији међу самим читаоцима. Међутим, у коментарима које смо узели у разматрање, нисмо забележили такве примере употребе језика.

Закључак

Издвојени говорни поступци – емфатичко изражавање негативних оцена и ставова, драматично представљање ситуације, оптуживање, осуђивање, критиковање кроз поучавање, као и исмевање, најдоминантнији су говорни поступци у онлајн коментарима читалаца нишких медија. Њима се они служе како би пољуљали друштвено-политичку слику Ниша креирану у медијима.

Према ономе како се језик употребљава у онлајн коментарима, запажа се да је он агресивне природе, али да се ипак не заснива само на емоционалним него и на когнитивним факторима. Наиме, вербална агресија у језику аутора коментара у онлајн медијима донекле је и инструментална. Није јој примарни циљ дискредитовање и повређивање другог већ остварење неких других циљева, нпр. изрећи своје право мишљење јавно, без увијања, без страха од последица и санкција и тако осетити сву своју моћ, надмоћ с позиције аналитичара, проценитеља, критичара, судије, саветодавца, заштитника других, као и са позиције заштитника реда, односно – с позиције онога који је у сваком погледу супериоран, а агресија је само средство путем којег се то постиже. Да је вербална агресија инструменталне природе, показује и то што би се могла самоконтролисати, када би се то заиста и желело.

Литература

- Анђелић Николенцић и др. 2014: Анђелић Николенцић, Весна, Павловић, Ирена и Стојов, Мирјана. „Перцепција вербалног насиља међу студентима Математичког факултета“. *Транзиција и економски криминал: темејски зборник радова* 2, 57–69.
- Апресјан 2003: Апресјан, Валентина Ју. *Имплицитна агресија в языке* <https://www.dialog-21.ru/media/2604/apresian.pdf>, 15. 12. 2022.
- Богдановић 1998: Богдановић, Недељко. *Ојсцена лексика* (Богдановић, Недељко ур.). Ниш: Просвета.
- Будко 2016: Будко, Ксения В. „Класификација језикових средстава изражавања вербалне агресије в интернет-коментарима“. *Рефлексија* 6, 20–23.
- Драгићевић 2020: Драгићевић, Рајна. „Оцртавање данашњице у новој лексици: фикусоманија у српским електронским медијима“. *Новоречје* 3, 9–18.
- Егорова 2015: Егорова, Наталья Э.Н. *Речеваја агресија и стратегија дискредитације (на примере анализа газетних публикациј)* DOI: 10.17759/langt.2015020309, 20. 01. 2022.
- Ивановић Баришић 2022: Ивановић Баришић, Милина. „’Нова нормалност’ – ковид 19 и хумор у телефонским порукама“. *Јавни говор у условима пандемје ковида 19: темејски зборник* (Љубинко Раденковић, Софија Милорадовић, Марина Јањић ур.). Београд: САНУ Огранак у Нишу и Институт за српски језик САНУ, 225–240.
- Јањић, Чутура 2014: Јањић, Марина, Чутура, Илијана. „Маргинализација говорне етикеције на електронским медијима: хонорифици и учтиво обраћање“. *Језик, књижевност, маргинализација: језичка исцртавања* (Весна Лопичић, Биљана Мишић Илић ур.). Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 31–46.
- Јањић 2022: Јањић, Марина. „Стилогени аспекти језичког израза Нишлија у условима пандемје ковида 19“. *Јавни говор у условима пандемје ковида 19: темејски зборник* (Љубинко Раденковић, Софија Милорадовић, Марина Јањић ур.). Београд: САНУ Огранак у Нишу и Институт за српски језик САНУ, 49–69.
- Јовановић 2018: Јовановић, Јована. *Лексика ѿгрудног значења у именовану човека у српском језику*, докторска дисертација, одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.
- Марковић 2017: Марковић, Јордана. *Ојсцена лексика у српском језику* (Марковић, Јордана ур.). Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.
- Милосављевић 2021: Милосављевић, Бојана. *Активни језички процеси и говор свакодневне комуникације*. Београд: Учитељски факултет, 44–68.
- Пипер 2016: Пипер, Предраг. „О социјалним фемининативима у српском и другим словенским језицима“. *Јужнословенски филолог* 72/3–4, 35–65.
- Ристић 2004: Ристић, Стана. *Експресивна лексика у српском језику (теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти)*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

- Стексова 2013: Стексова, Татьяна И. *Речевая агрессия в интернет-комментариях как проявление социальной напряженности* URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rechevaya-agressiya-v-internet-kommentariyah-kak-proyavlenie-sotsialnoy-napryazhennosti>, 18. 01. 2023.
- Трифимова 2013: Трифимова, Галина Н. „Особенности негативных тенденций в массовой коммуникации“. Материалы X Междунар. конгр. междунар. о-ва по прикладной психолингвистике. — М., 2013. С. 174–176.
- Фаломкина 2022: Фаломкина, Ирина П. „Речевая агрессия в комментариях социальных сетей и мониторинг социальной напряженности (на материале комментариев в профиле @Kuzbass_news)“. *Современная наука: актуальные проблемы теории и практики*. Серия: Гуманитарные науки, 2020. № 8, 101–105.
- Щербинина 2012: Щербинина, Юлия В. *Речевая агрессия. Территория вражды*. Москва: Форум, 2012.
- Bagić 2012: Bagić, Krešimir. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bugarski 2006: Bugarski, Ranko. *Žargon*. Beograd: Biblioteka XX veka.
- Duskaeva 2022: *The Ethics of Humour in Online Slavic Media Communication* (Duskaeva, Lilia ed.). London and New York: Routledge, 2022, 180 p.
- Kleut 2020: Kleut, Jelena. *Ja ni(sam) bot [Elektronski izvor]: komentari čitalaca kao žanr participacije u digitalnom prostoru*. Novi Sad : Filozofski fakultet, 2020 (URL): <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2020/978-86-6065-590-7>. 12. 12. 2022.
- Savić, Mitro 1998: Savić, Svenka, Mitro, Veronika. *Psovke u srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura publikacije.

Извори

Нишке вести <https://niskevesti.rs/>
 Јужне вести <https://www.juznevesti.com>
 Војана S. Milosavljević
 University of Belgrade
 Faculty of School and Preschool Teacher Education

ETHICS AND COMMUNICATION – SPEECH TACTICS
OF DISCREDITATION IN THE COMMENTS OF THE READERS
OF NIŠ ONLINE MEDIA

Bojana S. Milosavljević

S u m m a r y

The paper examines the ethical aspects of communication, with special reference to discrediting speech tactics in the comments of readers of the Niš media. Qualitative analysis of the comments revealed the most dominant speech tactics of discrediting - emphatic expression of negative evaluations and attitudes, dramatic presentation of the situation, accusations, condemnation, criticism through counseling, as well as mockery. The conclusions are as follows. The presented speech tactics discredit the socio-political image of Niš created in the media. The primary goal of discrediting is not only damage to one's reputation, but also the realization of some other goals of a cognitive nature, and aggression is only a means by which this is achieved.

Keywords: ethics, communication, verbal aggression, discrediting speech strategy, speech tactics, online comments, Niš media

СР – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.774:81(497.11)(082)
811.163.41'282.2(082)

ЈЕЗИК нишких медија : примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности одржаном 26. децембра 2023. године, на основу рецензија академика Јасмине Грковић-Мејџор и академика Александра Ломе / главни уредник Љубинко Раденковић ; уредници Марина Јањић, Марина Николић. – 1. изд. – Ниш : САНУ, Огранак у Нишу ; Београд : Институт за српски језик САНУ, 2024 (Београд : Вirograf). – 250 стр. ; 24 cm

Тираж 300. – „Тематски зборник радова Језик нишких медија представља резултат научног тима на пројекту 'Говорни и стандардни језик јавне комуникације у Нишу' ... “ —> уводна реч. – На спор. насл. стр: The language of the Niš-based media. – Стр. 7–15: Уводна реч / Уређивачки одбор. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Summaries.

ISBN 978-86-6184-027-2 (САНУ)

ISBN 978-86-82496-02-1 (ИСЈ)

- а) Масовни медији – Језик – Ниш – Зборници
- б) Српски језик – Говори – Ниш и околина – Зборници

COBISS.SR-ID 139076873